

Αναστάσιος Ιορδάνογλου

**Ο τύπος της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης
από τη συνθήκη της Λωζάνης ως σήμερα**

Ο ρόλος του τύπου πάντοτε αποτελούσε ένα μέτρο που εξέφραζε τις απαιτήσεις και τις αναζητήσεις των ανθρώπων κάθε εποχής. Στην περίπτωση τώρα του τύπου της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης υπάρχει και μια αυτονόητη ιδιαιτερότητα και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η παρούσα μελέτη στοχεύει στην ανίχνευση των επιλογών του, των κατευθύνσεών του και γενικά επιχειρεί να δώσει μια σύντομη και περιγραφική του εικόνα. Βέβαια, η μελέτη αυτή δεν φιλοδοξεί να εξαντλήσει το θέμα, ωστόσο όμως μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για περισσότερους προβληματισμούς. Στην ίδια αυτή προοπτική και λόγω του ιδιότυπου χαρακτήρα του, μπορεί να τοποθετηθεί και ο τύπος της χριστιανικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου, για τον οποίο ελπίζουμε στο μέλλον να δώσουμε παρόμοια μελέτη.

A. Εφημερίδες

Οι εφημερίδες της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης εξετάζονται σε δύο περιόδους:

A) Από τη συνθήκη της Λωζάνης ως την έναρξη του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου και Β) από το 1946 - 47 ως σήμερα. Υπογραμμίζουμε ότι κατά το διάστημα 1940 - 45 καμιά τουρκόφωνη εφημερίδα δεν εκδόθηκε στη Δυτική Θράκη, λόγω της εμπόλεμης κατάστασης.

Περίοδος Α'

Η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης⁽¹⁾, η οποία το 1923 αριθμούσε 103.989 άτομα⁽²⁾, διάβαζε ως τη συνθήκη της Λωζάνης τις τουρ-

1. Ν. Π. Ελευθεριάδης, *Οι μουσουλμάνοι εν Ελλάδι*, Αθήνα 1913. Κ.Γ. Ανδρεάδης, *Η μουσουλμανική μειονότης της Δυτικής Θράκης*, Θεσσαλονίκη 1956.
2. Εφημ. *Azinlik Postasi*, χ.χ., από S. Cebecioğlu. *Batı Trakya Türklerinin Yaşam Savaşı* (Ο αγώνας επιβίωσης των Τούρκων της Δυτικής Θράκης), Κωνσταντινούπολη 1975, σ. 77· πβλ. Κ. Γ. Ανδρεάδης, *Η μουσουλμανική, ό.π.*, σ. 3.

κικές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και μάλιστα την *Yeni Asır* (νέος αιώνας). Όταν με την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας εγκατέλειψαν οι Τούρκοι τη Θεσσαλονίκη, αυτόματα δημιουργήθηκε στη Δυτική Θράκη ένα κενό, το οποίο ήρθε να καλύψει η εφημερίδα *Yeni Ziya* (νέο φως), που εκδόθηκε ως όργανο του Συλλόγου Καπνεργατών⁽³⁾, από το δάσκαλο Mehmet Hilmi, τον Ιούνιο του 1924, στην Ξάνθη. Ο Μ. Hilmi μετέφερε τότε το τυπογραφείο από τη Θεσσαλονίκη στην Ξάνθη και επιδόθηκε στο έργο της εθνικής αφύπνισης και της ομοψυχίας των ομοεθνών του⁽⁴⁾.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων (1908) οι Τούρκοι διανοούμενοι, αναζητώντας λύσεις για τα αυξημένα κοινωνικά προβλήματα, ανέλυσαν θέματα, όπως πατρίδα, έθνος, ηθική, θρησκεία, πολιτισμός, πολιτική και οικονομική ανεξαρτησία κ.ά. Εγκαταλείφθηκε ο «οθωμανισμός» (*Osmanlılık*) και επικράτησε ο «εθνικισμός - τουρκισμός» (*Milliyetçilik - Türkçülük*)⁽⁵⁾. Ο κυριότερος εκπρόσωπος του ρεύματος αυτού, ο Ziya Gökalp, δημοσίευσε εκτός από ποιήματα και το βασικό έργο *Türkçülüğün Esasları* (οι αρχές του Τουρκισμού), που ως σήμερα διατηρεί την αξία του⁽⁶⁾. Οι οπαδοί του Κεμαλισμού και των μεταρρυθμίσεων εργάστηκαν τότε κάτω από δύσκολες συνθήκες και μεταβαίνοντας στα πιο απομακρυσμένα χωριά της Δυτικής Θράκης μετέδωσαν στους μουσουλμάνους κατοίκους τον Τουρκισμό, για να ζήσουν ως Τούρκοι και για να παραμείνουν Τούρκοι⁽⁷⁾.

Ο Μ. Hilmi, φορέας των ιδεολογικών τάσεων της εποχής του, συγκεντρώνοντας στην Ξάνθη τους εθνικιστές, αποδοκίμασε την πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης σε σχέση με τη μουσουλμανική μειονότητα⁽⁸⁾. Κατά τα τέλη του 1925 εξορίστηκε στη Λήμνο και με την επιστροφή του στην Ξάνθη,

3. Εφημ. *İleri*, 301/27.5.1983. Ως το 1923 δεν εκδόθηκε καμιά τουρκόφωνη εφημερίδα στη Δυτική Θράκη. *İleri*, 414/10.1.1986.

4. Ü. Kurtuluş, *Batı Trakya'nın dünü bugünü* (Το χθες και το σήμερα της Δυτικής Θράκης), χ.τ., 1979, σ. 171.

5. E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi* (Οθωμανική ιστορία), τόμ. 7ος, έκδ. 2η, Άγκυρα 1977, σ. 288.

6. Z. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (Οι αρχές του Τουρκισμού), Κωνσταντινούπολη 1972.

7. *İleri*, 400/20.9.1985.

8. S. Yıldız, «Batı Trakya'da Türk milliyetçiliği ışığını yakan Mehmet Hilmi ve Batı Trakya'da Türk basını» (Ο Μ. Χιλμί, ο οποίος διέδωσε τον Τουρκισμό στη Δυτική Θράκη και ο τουρκόφωνος τύπος), *Türk Kültürü* 159 (1976), σ. 20.

το Φεβρουάριο του 1926, εξέδωσε, σε συνεργασία με τον İbrahim Demir, την *Yeni Yol* (νέος δρόμος). Ωστόσο, μετά από ένα μήνα, διατάχθηκε η παύση της εφημερίδας αυτής, επειδή αναφέρθηκε σε θέματα εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας⁽⁹⁾. Ο M. Hilmi, όμως, προχώρησε στην έκδοση της *Yeni Adım* (νέο βήμα), η οποία ακολούθησε κατά γράμμα την επίσημη πολιτική της Τουρκίας και εργάστηκε για την επικράτηση στη Δυτική Θράκη των μεταρρυθμίσεων του Κεμάλ.

Μετά το θάνατο του M. Hilmi, το 1931, τη διεύθυνση της *Yeni Adım* ανέλαβε ο Bahri Reşit Ahmet, που υπήρξε ο εκδότης της εφημερίδας ως το 1936⁽¹⁰⁾. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο M. Hilmi τιμάται ακόμη και σήμερα από τη μειονότητα και από τους Δυτικοθρακιώτες στην Τουρκία ως ένας από τους πρώτους υποστηρικτές του τουρκισμού στη Δυτική Θράκη⁽¹¹⁾.

Οι μεταρρυθμίσεις όμως του Κεμάλ⁽¹²⁾ για τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, της οποίας το 85% ζούσε και συνεχίζει να ζει σε χωριά με κύρια ασχολία τη γεωργία, την καπνοκαλλιέργεια και την κτηνοτροφία και που ήταν στενά συνδεδεμένη με τις θρησκευτικές αξίες και την παράδοση, σήμαιναν ταυτόχρονα και άρνηση των επικρατούντων κοινωνικών θεσμών και γενικά άρνηση της αραβικής κουλτούρας με την οποία είχε γαλουχηθεί τόσους αιώνες⁽¹³⁾. Η διάδοση των μεταρρυθμίσεων του Κεμάλ από τους εθνικιστές δημιούργησε τότε μεγάλη σύγχυση και αναστάτωση, που είχε ως αποτέλεσμα να διασπαστεί η μουσουλμανική μειονότητα σε «*muha-fazakâr*» (συντηρητικούς) και σε «*İnkılapçı*» (μεταρρυθμιστές) και όχι μόνον οι κάτοικοι, αλλά και τα χωριά και τα σχολεία, από τα οποία άλλα χρησιμοποίησαν την παλαιά τουρκική γραφή με ημέρα αργίας την Παρασκευή και άλλα το λατινικό αλφάβητο με ημέρα αργίας την Κυριακή. Διαμάχη ξέσπασε και για την ένδυση σε βαθμό να μη δέχονται οι συντηρητικοί να τελέσουν την κηδεία εκείνων που φορούσαν καπέλο αντί για σαρίκι⁽¹⁴⁾.

9. A. Özgüç, *Batı Trakya Türkleri* (Οι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης), Κωνσταντινούπολη 1974, σ. 118.

10. S. Yıldız, «Batı Trakya'da», ό.π., σ. 21 - 22.

11. Π. Χιδίρογλου, *Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία*, Αθήνα 1984, σ. 35· πβλ. *İleri*, 349/22.6.1984 και 392/21.6.1985.

12. Atatürk, *İslam Ansiklopedisi*, τόμ. 1ος, Κωνσταντινούπολη 1950, σ. 719 - 804.

13. *İleri*, 411/6.12.1985 και 414/10.1.1966.

14. A. Özgüç, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 58· πβλ. *İleri*, 414/10.1.1986.

Η κατάσταση στη Δυτική Θράκη επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο όταν 12 από τους 150 αντικαθεστωτικούς, που είναι γνωστοί με τ' όνομα «yüzellilikler»⁽¹⁵⁾, αλλά και αρκετοί φυγάδες, εγκαταστάθηκαν στη Δυτική Θράκη και άρχισαν διά του τύπου έναν αμείλικτο πόλεμο κατά του Τουρκισμού και της Τουρκίας.

Ο κυριότερος εκπρόσωπος των «συντηρητικών» ήταν ο Mustafa Sabri⁽¹⁶⁾, τελευταίος «σεϊχουλισλάμης» του Οθωμανικού Κράτους. Ο Μ. Sabri, λόγω και της προέλευσής του, σύντομα έγινε γνωστός στη Δυτική Θράκη και τον Ιούλιο του 1927 εξέδωσε στην Ξάνθη την εφημερίδα *Yarın* (αύριο). Η εφημερίδα αυτή διακρινόταν για την πολεμική της κατά του Κεμάλ και είχε αναγνώστες στις αραβικές χώρες και στην Τουρκία.

Το 1930, εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη άλλη μια εφημερίδα με τον ίδιο σκόπιμο τίτλο *Yarın*, που απηχούσε τις απόψεις των μεταρρυθμιστών. Όταν η εφημερίδα αυτή διοχετεύτηκε στη Δυτική Θράκη με σκοπό να επιφέρει κάποια σύγχυση, ο Μ. Sabri μετέβαλε τον τίτλο της εφημερίδας του σε *Peyam-ı İslam* (ειδήσεις του Ισλάμ)⁽¹⁷⁾. Η τουρκική κυβέρνηση, ενοχλημένη από την απήχηση της υπόψη εφημερίδας, αναζητούσε τρόπο για να απαλλαγεί από τους αντικαθεστωτικούς. Τελικά, το 1930, υπογράφηκε το Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας⁽¹⁸⁾ και ο Μ. Sabri, μαζί με μερικούς άλλους, εγκατέλειψε τη Δυτική Θράκη, για να τερματίσει το βίο της και η *Peyam-ı İslam*.

Κατά τη δεκαετία του '20, εκτός από τις πιο πάνω εφημερίδες κυκλοφόρησαν στη Δυτική Θράκη και άλλες εφημερίδες, όπως η *Zaman*⁽¹⁹⁾ (χρόνος) των Χατζηδάκη και Tahsin Ziya, η *İmdat*⁽²⁰⁾ (βοήθεια) του Sedat Hakkı, η *İtila* (πρόοδος) του φυγάδα ταγματάρχη Çorur Hakkı, στην Ξάνθη, από το 1925 ως το 1930, η *Adalet* (δικαιοσύνη) του Aziz Nuri⁽²¹⁾, τελευταίου νο-

15. T. Ünal, «Yüz Ellilikler» (Οι 150). *Hayat Tarih Mecmuası* I (1969), σ. 18 - 21.

16. Ό.π., σ. 18.

17. A. Özgüç, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 120 - 123· πβλ. Ν. Γονατάς - Π. Κυδωνιάτης, *Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης*, Κομοτηνή 1985, σ. 60.

18. Ιφ. Αναστασιάδου, *Ο Βενιζέλος και το Ελληνο-τουρκικό σύμφωνο φιλίας του 1930*, Αθήνα 1982.

19. Η *Zaman* είναι η πρώτη εφημερίδα της μειονότητας. *İleri*, 301/27.5.1983.

20. *İleri*, 301/27.5.1983.

21. T. Ünal, «Yüz Ellilikler», ό.π., σ. 19. Ως τελευταίος νομάρχης Προύσας φέρεται ο Κομοτηναίος İsmail.

μάρχη Προύσας και από τους «150», στην Κομοτηνή, μόνο έξι φύλλα και ως το 1927, η *Balkan* (Βαλκάνια) το 1924, του Hasan Mustafa, εκπροσώπου των Τσερκέζων, οι οποίοι συνεργάστηκαν κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία με τον Ελληνικό Στρατό και ακολούθως εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα. Η *Balkan* εκδόθηκε στην Κομοτηνή με διακοπές ως το 1941. Η *Posta* (ταχυδρόμος) των Balkancı Hasan και Seyh Fuat και η *Δίκαιον* στην Ξάνθη του Τσερκέζου Hakki⁽²²⁾. Όλες οι εφημερίδες αυτές, με εξαίρεση τις δύο πρώτες, για τις οποίες δεν έχουμε περισσότερα στοιχεία, καταπολέμησαν τον Τουρκισμό και τις μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ⁽²³⁾.

Η διαμάχη ανάμεσα στους «συντηρητικούς» και στους «μεταρρυθμιστές» συνέχισε με την ίδια ένταση και μετά το θάνατο του M. Hilmi και την απέλαση του M. Sabri, από τους συντρόφους του πρώτου και από τους «αντικαθεστωτικούς» και «φυγάδες», που δεν συμπεριέλαβε η λίστα της Ελληνοτουρκικής συμφωνίας.

Η *Trakya* του Osman Nuri θεωρείται η συνέχεια της *Yeni Adım* και εκδόθηκε στην Ξάνθη από τον Ιούλιο του 1932 ως το 1965. Ο O. Nuri εργάστηκε μόνος του, χωρίς κανένα βοηθό, και δεν έπαυσε σε κάθε ευκαιρία να επικρίνει τη στάση των πολιτικών αρχών απέναντι στη μειονότητα. Ο O. Nuri διετέλεσε και βουλευτής και εξέδωσε το 1930, στην Ξάνθη, άλλη μια εφημερίδα, την *İnkılap* (μεταρρύθμιση), η οποία όμως δεν επέζησε παρά μόνο ένα έτος, επειδή αναφέρθηκε με ανεπίτρεπτο τρόπο σε θέματα θεσμών, ηθών και εθίμων της μειονότητας⁽²⁴⁾.

Με την ίδια ιδεολογική τοποθέτηση κυκλοφόρησε στην Κομοτηνή και η *Ülkü* του İsmail Sadık Şahap, από το Νοέμβριο του 1933 ως τον Αύγουστο του 1936. Παρά το γεγονός ότι στην Κομοτηνή εκδόθηκαν προηγούμενα και άλλες τουρκόφωνες εφημερίδες, όπως η *Adalet*, η *Balkan*, η προηγούμενη εφημερίδα θεωρείται η πρώτη αξιόλογη εφημερίδα της ακριτικής αυτής πόλης. Τότε πιστεύεται ότι μεταφέρθηκε και το πεδίο διαμάχης ανάμεσα στις ιδεολογικά αντιμαχόμενες παρατάξεις από την Ξάνθη στην Κομοτηνή⁽²⁵⁾.

Η *Milliyet* (εθνικότητα), που εκδόθηκε στην Ξάνθη το 1931 από τους Nuri Yılmaz και Hamdi Hüseyin Fehmi, είναι από τις πιο μακρόβιες εφημε-

22. A. Özgüç, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 119 και 123. S. Yıldız, «Batı Trakya'da», ό.π., σ. 21.

23. S. Yıldız, «Batı Trakya'da», ό.π., σ. 21.

24. Ü. Kurtuluş, *Batı Trakya'nın*, ό.π., σ. 174.

25. A. Özgüç, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 125· πβλ. *İleri*, 301/27.5.1983.

ρίδες της μειονότητας. Ο Ν. Yılmaz υπήρξε στενός συνεργάτης του Μ. Hilmi, διαφώνησε όμως με τους διαδόχους και συνεργάτες του τελευταίου και ακολούθησε το δικό του δρόμο. Η *Milliyet* κυκλοφόρησε ως το 1968 και κατηγορήθηκε για την άστατη στάση της, επειδή άλλοτε υποστήριζε τα δικαια της μειονότητας και άλλοτε φάνηκε ανάξια του τίτλου της, ακόμη και όταν εκδιδόταν από τον Şevket, γιο του Hamdi⁽²⁶⁾.

Άλλη μια εφημερίδα από αυτές που καταπολέμησαν δριμύτατα τις μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ ήταν η *Müdafaa-yı İslam* (άμυνα του Ισλάμ), όργανο του συλλόγου *İttihad-ı İslam Cemiyeti* (σύλλογος μουσουλμανικής ενότητας). Η εφημερίδα αυτή εκδόθηκε από κάποιον φυγάδα με τ' όνομα Şeyh Fuat, στην Κομοτηνή, από το 1935 ως το 1941⁽²⁷⁾.

Κατά το διάστημα 1940 - 1945 δεν εκδόθηκε καμιά τουρκόφωνη εφημερίδα στη Δυτική Θράκη. Η μόνη εφημερίδα, που συνέχισε την έκδοσή της μετά το 1946 και από την οποία αναδημοσιεύει αποσπάσματα⁽²⁸⁾ η εφημερίδα *İleri*, είναι η *Trakya*. Τα φύλλα της εποχής εκείνης αναφέρονται σε καθαρά κοινωνικά θέματα και όχι σε αντεγκλήσεις, επειδή δεν υπήρχε αντιπολιτευόμενη εφημερίδα⁽²⁹⁾. Σημειώνουμε ότι την ίδια περίοδο (1947 - 1949) διανεμήθηκε στα μέλη της μουσουλμανικής κοινότητας από το ΚΚΕ έντυπο με τίτλο *Savaş* (πόλεμος)⁽³⁰⁾.

Περίοδος Β'

Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και ο εμφύλιος που επακολούθησε, ακόμη και το γεγονός ότι εγκατέλειψαν τη Δυτική Θράκη πολλοί μουσουλμάνοι, ανάμεσά τους και ηγετικά στελέχη, ή ότι ορισμένοι απεβίωσαν, δε στάθηκαν ικανά να τερματίσουν τη διαμάχη ανάμεσα στις δύο παρατάξεις. Αντίθετα, την εποχή εκείνη στάλθηκαν και από τις δύο πλευρές αρκετοί νέοι για ανώτερες σπουδές, τόσο σε αραβικές χώρες, όσο και στην Τουρκία, με σκοπό να αυξηθεί το επιστημονικό δυναμικό, που θα βοηθούσε στην πνευ-

26. S. Yıldız, «Batı Trakya'da», ό.π., σ. 22.

27. Ü. Kurtuluş, *Bati Trakya'nın*, ό.π., σ. 178.

28. *İleri*, 398/6.9.1985, 404/18.10.1985.

29. *İleri*, 404/18.10.1985.

30. Α. Aydınli, *Bati Trakya faciasının ıçyüzü* (Η πραγματική όψη της τραγωδίας της Δυτικής Θράκης), Κωνσταντινούπολη 1971, σ. 373.

ματική άνοδο της μειονότητας, αλλά και για να είναι η επιχειρηματολογία της μιας παράταξης απέναντι στην άλλη πιο αποτελεσματική⁽³¹⁾.

Προς τα τέλη της δεκαετίας του '40 ιδρύθηκε στην Κομοτηνή το σωματείο «İntibah-ı İslam» (αναγέννηση του Ισλάμ) από τους Hüsnü Yusuf, φygάδα και επικριτή του τουρκισμού, Molla Yusuf και Hafız Yaşar Δυτικοθρακιώτες. Όργανο του σωματείου αυτού ήταν η εφημερίδα *Hak Yol* (δρόμος δικαιοσύνης), που εκδόθηκε από τους Hasan Oğlu Yusuf και Hüsnü Yusuf, ως το 1952. Επειδή όμως στο μεταξύ ο Molla Yusuf εκλέχτηκε βουλευτής και προτίμησε να συνεργαστεί με τους προοδευτικούς, επήλθε διάσπαση της τριανδρίας, με αποτέλεσμα να σταματήσει την έκδοσή της και η *Hak Yol*⁽³²⁾.

Ο Molla Yusuf με την αποχώρησή του εξόργισε τους συντρόφους του. Η συντηρητική παράταξη συσπειρώθηκε γύρω από τον Hafız Yaşar, εκδίδοντας τον Ιανουάριο του 1957, με τη συμμετοχή και του Hasan Sabri, την εφημερίδα *Sebat* (ευστάθεια). Όσον αφορά τον H. Yusuf, που διακρινόταν για το ποιητικό και συγγραφικό του ταλέντο, προτίμησε να εργαστεί μόνος και εξέδωσε, όπως θα δούμε πιο κάτω, το περιοδικό *Devam* (συνέχεια). Η *Sebat* εκδόθηκε ως το 1977 περίπου, με αραβοπερσικούς και με λατινικούς χαρακτήρες⁽³³⁾.

Ακολουθώντας την ίδια ιδεολογική τοποθέτηση, ο Τσερκέζος Hafız Ali Reşat, φygάς και ιδρυτικό μέλος του σωματείου «İntibah-ı İslam», προχώρησε το 1958 στην έκδοση της εφημερίδας *Muhafazakâr* (συντηρητικός), στην Κομοτηνή και με αραβοπερσικούς χαρακτήρες, η οποία επέζησε ως το 1966⁽³⁴⁾.

Όταν το 1965 σταμάτησε την έκδοσή της η *Trakya*, ήρθε μετά από δύο έτη να εξισορροπήσει την κατάσταση έναντι της εφημερίδας *Akın*⁽³⁵⁾ η *Azınlık Postası* (ΑΡ: Ταχυδρόμος της μειονότητας) του Selahaddin Galip, αδελφού του βουλευτή Sebahaddin. Η ΑΡ κυκλοφόρησε ως το 1981 και

31. *İleri*, 319/18.11.1983· πβλ. Αωνύμου, «Kaçınılmaz cevaplar» (Αναπόφευκτες απαντήσεις), *Hakka Davet* 2.25 (1983), σ. 14 - 15.

32. Α. Özgüç, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 126· πβλ. Ν. Γονατάς - Π. Κυδωνιάτης, *Η μουσουλμανική*, ό.π., σ. 60.

33. S. Yıldız, «Batı Trakya'da», ό.π., σ. 152.

34. Α. Aydınli, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 373.

35. *İleri*, 367/21.12.1984.

απευθυνόταν στους διανοούμενους. Το 1973 ο S. Galip αποχώρησε από την εφημερίδα, αναθέτοντας την έκδοσή της σε κάποιο φίλο του⁽³⁶⁾. Έχοντας υπόψη ορισμένα κείμενα της περιόδου 1967 - 1973⁽³⁷⁾, μπορούμε να πούμε ότι η *AP*, πέρα από τα προβλήματα της μειονότητας, αναφερόταν στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις και ειδικότερα στις επαφές των υπουργών και υφυπουργών εξωτερικών, καθώς επίσης και των κυβερνητικών παραγόντων των δύο χωρών για τις μειονότητες. Ακόμη, η *AP* αναδημοσίευε δηλώσεις Ελλήνων πολιτικών από τουρκικές εφημερίδες, αλλά και δηλώσεις Τούρκων πολιτικών από ελληνικές εφημερίδες, όπως του τότε πρωθυπουργού Ετζεβίτ στην *Ακρόπολη* για την Ελληνοτουρκική φιλία και τη γεωγραφική και ιστορική της αναγκαιότητα, για το Οικουμενικό Πατριαρχείο και για τις απόψεις της Άγκυρας σχετικά με την Κύπρο και την υφαλοκρηπίδα.

Τέσσερις είναι οι τουρκόφωνες εφημερίδες που κυκλοφορούν σήμερα στη Δυτική Θράκη: τρεις στην Κομοτηνή: *Akin*, *Ileri*, *Gerçek* και μία στην Ξάνθη: *Trakya'nın Sesi*⁽³⁸⁾.

Η *Akin* (επιδρομή) ιδρύθηκε το 1957 από τον Asim Haliloğlu, απόφοιτο της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης, με βοήθό τον Hasan Hatipoğlu, απόφοιτο Ελληνικού Γυμνασίου⁽³⁹⁾. Η *Akin* χαρακτηρίζεται ως το πρώτο έντυπο της Κομοτηνής, που κυκλοφόρησε με μορφή εφημερίδας και με το νέο αλφάβητο. Από τα πρώτα φύλλα της έμεινε πιστή στις αρχές της κεμαλικής σκέψης και αγωνίστηκε για την επικράτησή της στη μειονότητα⁽⁴⁰⁾. Μετά το θάνατο του ιδρυτή και αρχισυντάκτη της Α. Haliloğlu, το 1980, ως ιδιοκτήτης φέρεται ο G.H. και ως υπεύθυνος για την ύλη ο H. Hatipoğlu. Συχνά στην *Akin* αναδημοσιεύονται άρθρα Τούρκων ιστορικών ή και πολιτικών σχετικά με τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις, τη συνθήκη της Λωζάνης, τη Δυτική Θράκη, το νομικό καθεστώς της μειονότητας κ.ά.⁽⁴¹⁾.

36. Ό.π.

37. S. Cebecioğlu, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 13 και εξής.

38. A. Alexandris, *The Greek Minority of Istanbul and Greek - Turkish relations 1918 - 1974*, Athens 1983, σ. 45 - 47, 98.

39. Ü. Kurtuluş, *Batı Trakya'nın*, ό.π., σ. 176.

40. *Ileri*, 414/10.1.1986.

41. Büyükelçi (πρεσβευτής) Kâmuran Gürün, «Türk Yunan ilişkileri ve Lozan Andlaşması» (Ελληνοτουρκικές σχέσεις και η συνθήκη της Λωζάνης), *Akin*, 838/24.5.1984 και εξής. Σύνοψη αναφορά στο άρθρο γίνεται από τον Μ. Α. Ρευμιώτη, *Η συρρίκνωση του Ελληνι-*

Η 2η σελίδα της αφιερώνεται στα παιδιά και η τρίτη στη λογοτεχνία. Εκεί, διαβάζουμε ποιήματα, ιστορίες κυρίως από το γνωστό μυστικιστή Μεβλανά ή το φιλόσοφο Ίμπνι Σινά, μύθους από τον Lafontaine, χρήσιμες πληροφορίες, ανέκδοτα κ.ά. Τα ποιήματα γράφει ο Α. Savaşoğlu, αντλώντας τα θέματά του από τη ζωή της μειονότητας⁽⁴²⁾ και από τα διεθνή γεγονότα⁽⁴³⁾.

Η *Akin*, σε προηγούμενα φύλλα της, κάνει λόγο και για τον Ελληνισμό της Κωνσταντινούπολης. Υπογραμμίζει ότι παρά την πληθυσμιακή ανισότητα – μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης 100.000 περίπου και χριστιανική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης 35.000 περίπου, το 1972 – λειτουργούν στην Κωνσταντινούπολη 6 γυμνάσια και πάνω από 90 σωματεία, ενώ στη Δυτική Θράκη μόνο 2 γυμνάσια⁽⁴⁴⁾ και 4 σωματεία⁽⁴⁵⁾. Το χάσμα αυτό απο-

σμού, Βιβλίο Β', Κομοτηνή 1985, σ. 67. Kemal Şevket Batıbey, «1912 Balkan Savaşında Kavaklıdere Katliamı ve Üzeyir Ağâ» (Η σφαγή του Καβακλήδερε στους Βαλκανικούς Πολέμους το 1912 και ο Ουζείρ Αγά), *Akin*, 811/27.1.1983. Ο Κ. Ş. Batıbey είναι γνωστός και από το έργο του *Batı Trakya Türk Devleti 1919 - 1920* (Το τουρκικό κράτος της Δυτικής Θράκης 1919 - 1920), Κωνσταντινούπολη 1979. Muhterem Ahmet Karadut, «Üstün meziyet sabır» (Η υπομονή, το ανώτερο αγαθό), *Akin*, 844/22.9.1984. Baskın Oran, «Batı Trakya'da farklı bir dış Türkler» (Τούρκοι στη Δυτική Θράκη, διαφορετικοί από τους άλλους του εξωτερικού), *Akin*, 844/22.9.1984· πβλ. Μ. Α. Ρευμιώτης, *Η συρρίκνωση*, ό.π., σ. 67 - 68. Sami Kamışır, «Batı Trakya Türkleri. Hukukî durumları. Beynelmilel Andlaşma ve Lozan Andlaşması ilgili hükümleri» (Οι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης. Το νομικό τους καθεστώς. Σχετικές διατάξεις της διεθνούς συνθήκης της Λωζάνης), *Akin*, 817/10.6.1983. Ağâh O. Güner, «Yunan Emperyalizm'i ve Batı Trakya Türklüğü» (Ο Ελληνικός ιμπεριαλισμός και οι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης), *Akin*, 12.9.1985. Αναδημοσιεύεται από την εφημ. *Tercüman* της Τουρκίας με ημερομηνία 8.9.1985.

42. «Dertlerle Yaşamak» (Να ζεις με βάσανα), *Akin*, 811/27.1.1983. «Kızıma» (Στην κόρη μου), *Akin*, 814/13.4.1983. «Kutsal dinim asil Türklüğüm için bir değil bin can feda olsun» (Για την ιερή θρησκεία μου και για την ευγενική τουρκική καταγωγή μου θυσία να γίνουν όχι μία, αλλά χίλιες ζωές), *Akin*, 843/5.9.1984.

43. «1982 yılında işlenen suçlar» (Τα πταίσματα που διαπράχθηκαν το 1982), *Akin*, 811/27.1.1983. «Afganistan'da Moskof - Ermeni mezalimi» (Ρωσοαρμενική τυρανία στο Αφγανιστάν), *Akin*, 841/18.7.1984. «Bulgar canavarını Kahret Allah'ım» (Κατατρόπωσε Θεέ μου το βουλγαρικό τέρας), *Akin*, 857/19.5.1985. Για ποιήματα του ίδιου μεταφρασμένα στα ελληνικά βλ. Μ. Α. Ρευμιώτης, *Η συρρίκνωση*, ό.π., σ. 47, 52 και Ν. Γονατάς - Π. Κυδωνιάτης, *Η μουσουλμανική*, ό.π., σ. 46.

44. Το πρώτο γυμνάσιο ιδρύθηκε το 1953 στην Κομοτηνή και το δεύτερο το 1965 στην Ξάνθη. Α. Aydınlı, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 436· πβλ. *İleri*, 414/10.1.1986.

45. Α. Özgüç, *Batı Trakya*, ό.π., σ. 68 - 81.

δίδει η *Akin* στην άνιση μεταχείριση των δύο μειονοτήτων και με σκοπό την εξισορρόπηση των πραγμάτων ζητεί τη λήψη και από την Τουρκία ανάλογων μέτρων⁽⁴⁶⁾. Ακόμη και η σταδιακή μείωση των χριστιανών στην Τουρκία αντιμετωπίστηκε από την *Akin* με την επιχειρηματολογία ότι η συνθήκη της Λωζάνης δεν αναφέρει τίποτα για την αριθμητική αναλογία των μειονοτήτων, ο πληθυσμός των οποίων μπορεί να αυξηθεί, αλλά και να ελαττωθεί⁽⁴⁷⁾.

Από τις τουρκόφωνες εφημερίδες που στήριξαν τον Κεμαλισμό και υπηρέτησαν την τουρκική σκέψη στη Δυτική Θράκη είναι η *İleri* (εμπρός) του Salih Halil (Haki), που ιδρύθηκε το 1975 στην Κομοτηνή⁽⁴⁸⁾. Ο H. Haki, μετά το ιεροδιδασκαλείο κρίθηκε άξιος να σταλεί⁽⁴⁹⁾ για ανώτερες σπουδές στην Τουρκία, όπου σπούδασε στην Ιερατική Σχολή Ικονίου (İmam Hatip Lisesi). Όταν το 1961 επέστρεψε στην Κομοτηνή, έχοντας και το δίπλωμα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας⁽⁵⁰⁾ (Öğretmen Okulu), αρθρογράφησε για ένα διάστημα στις εφημερίδες *Akin*, *Azınlık Postası* και στο περιοδικό *Birlik*⁽⁵¹⁾.

Στην *İleri* αρθρογραφούν δύο απόφοιτοι ανώτερων σχολών, ο Hasan Hocaoğlu, ανταποκριτής και υπεύθυνος για τον ευρωπαϊκό χώρο, και ο Mehmet Memet⁽⁵²⁾, καθώς επίσης και 4 - 5 απόφοιτοι της Παιδαγωγικής Ακαδημίας της Τουρκίας, που θεωρούνται από τις καλύτερες πένες σήμερα στη Δυτική Θράκη⁽⁵³⁾. Τα ονόματά τους, υπογραμμίζει ο H. Haki, θα αναγγελθούν

46. *Akin*, 31.3.1967 και 16.6.1972, από S. Cebecioğlu. *Bati Trakya*, ό.π., σ. 102 και 36. Στο φύλλο 852/7.2.1985 η *Akin*, αναδημοσίευσε το καταστατικό του «Συνδέσμου Αποφοίτων Ζαπείου Παρθεναγωγείου», καθώς επίσης και το διάταγμα 1469/84, που αφορά τη συνταξιοδότηση από το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ) Ελλάδας των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, Ίμβρου και Τενέδου.

47. *Akin*, 2.3.1970 και 28.2.1973, από S. Cebecioğlu. *Bati Trakya*, ό.π., σ. 191, 265 - 266.

48. *İleri*, 315/21.10.1983 και 318/11.11.1983· πβλ. Ν. Γονατάς - ΙΙ. Κυδωνιάτης, *Η μουσουλμανική*, ό.π., σ. 70.

49. *İleri*, 326/13.1.1984 και 356/5.10.1984.

50. *İleri*, 329/3.2.1984· πβλ. Αωνώνιμου, «Καçınılmaz», ό.π., σ. 17.

51. *İleri*, 354/21.9.1984 και 381/5.4.1985. Ο H. Haki εξέδωσε και μια εφημερίδα στα ελληνικά με τον τίτλο *Εμπρός (İleri)*, που κυκλοφόρησε μόνο 17 φύλλα. Βλ. *İleri*, 301/27.5.1983.

52. *İleri*, 356/5.10.1984.

53. *İleri*, 326/13.1.1984.

όταν μετά από μερικά έτη τα άτομα αυτά θα περάσουν στις τάξεις των συνταξιούχων⁽⁵⁴⁾. Ορισμένα κείμενα φέρουν μόνο το αρχικό γράμμα του ονόματος του συγγραφέα, όπως Α., Γ., Η., Μ.Η., τα ποιήματα υπογράφει συνήθως ο Μ. Tütüncü, ενώ από τον Αύγουστο του 1984 τα εσωτερικά και εξωτερικά γεγονότα τα σχολιάζει ο φαρμακοποιός Halil Ethem⁽⁵⁵⁾.

Το περιεχόμενο της *İleri* είναι κυρίως τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η μειονότητα. Και τα προβλήματα αυτά πολλές φορές ακούγονται από το στόμα των ιδίων των κατοίκων, με σκοπό να αποκτήσουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον αναγνώστη. Έτσι, εμφανίζονται στα φύλλα της *İleri* οι γέροι, αγρότες, βοσκοί, χοτζάδες, ναύτες⁽⁵⁶⁾. Άλλοτε πάλι, όταν πρόκειται να διατυπωθεί κάποια τολμηρή σκέψη, τότε η σκέψη αυτή διατυπώνεται υπό μορφή ονείρου⁽⁵⁷⁾. Η *İleri* ασκεί έλεγχο με την αρθρογραφία της στους πάντες, στην Ελληνική Διοίκηση⁽⁵⁸⁾, στον Α. Παπανδρέου⁽⁵⁹⁾, στον Τ. Οζάλ⁽⁶⁰⁾, στις Τουρκικές Διπλωματικές Αρχές στην Ελλάδα⁽⁶¹⁾, στους Μουφτήδες⁽⁶²⁾, στους πολιτικούς και ηγέτες της μειονότητας⁽⁶³⁾ για τη στάση

54. *İleri*, 381/5.4.1985· πβλ. *Trakya'nin Sesi*, 73/18.6.1983.

55. *İleri*, 351/31.8.1984.

56. Στο φύλλο της 358/19.10.1984 της *İleri* διαβάζουμε την παρακάτω συνομιλία, ανάμεσα στον Καραγκιόζη και στον Χατζηβάτη, στα ελληνικά: Πού είσθε; – Δε μου λες, Καραγκιόζη μου, γιατί κάθε τόσο ο κ. Δενκτάς πηγαίνει στην Άγκυρα; – Για να παίρνει μυαλό!.. – Καλά Καραγκιόζη μου, γιατί κάθε τόσο έρχεται ο κ. Κυπριανού στην Αθήνα; – Για να παίρνει μυαλό!.. – Ποιοι τους δίνουν μυαλό; – Οι Άρχοντες της Άγκυρας και της Αθήνας... – Ε, τότε, γιατί Καραγκιόζη μου οι Άρχοντες αυτοί σαν τον Κεμάλ και τον Βενιζέλον, δεν κάθονται στο τραπέζι ερκεκίκα (σαν άντρες) και να συζητήσουν τις διαφορές τους και να τις λύσουν; – Έχεις δίκιο... Αλλά... (Φεύγοντας ο Χατζηβάτης μουρμουρίζει) – Πού είσθε Κεμάλ, πού είσθε Βενιζέλε!

57. *İleri*, 345/25.5.1984 και 373/8.2.1985 και 399/13.9.1985.

58. *İleri*, 306/19.8.1983.

59. *İleri*, 299/13.5.1983, «Ανοικτή επιστολή προς τον κύριον Πρόεδρον της Κυβερνήσεως» και 333/2.3.1984.

60. *İleri*, 377/8.3.1985.

61. *İleri*, 400/20.9.1985 και 384/26.4.1985.

62. *İleri*, 317/4.11.1983, 343/11.5.1984, 351/31.8.1984.

63. *İleri*, 305/8.7.1983.

που κρατούν απέναντι στα προβλήματα της μειονότητας κ.ά. Απευθύνεται στον ίδιο τον Εβρέν⁽⁶⁴⁾, στις κυβερνήσεις της Άγκυρας και της Αθήνας⁽⁶⁵⁾. Αναφέρεται ακόμη η *İleri* και στην κατάσταση των Τούρκων της Βουλγαρίας⁽⁶⁶⁾, στον ακρωτηριασμό του ναού του Αγίου Γεωργίου Μακροχωρίου⁽⁶⁷⁾, καθώς επίσης και σε πολλά άλλα θέματα. Οι συνδρομητές της ανέρχονται σε 2.000 περίπου⁽⁶⁸⁾, από τους οποίους οι 100 είναι στην Ευρώπη⁽⁶⁹⁾.

Η τρίτη κατά σειρά τουρκόφωνη εφημερίδα που εκδίδεται σήμερα στη Δυτική Θράκη είναι η *Gerçek* (πραγματικότητα) του Molla İsmail (Rodoplu), ιδρυμένη το Δεκέμβριο του 1977 στην Κομοτηνή. Παρατηρείται κάποια ασυνέπεια στην έκδοσή της, πιθανόν από έλλειψη των απαιτούμενων πόρων. Η *Gerçek*, που έχει 800 περίπου συνδρομητές και εκδίδει ετησίως 10 περίπου φύλλα⁽⁷⁰⁾, συμπορεύεται με τους μουφτήδες στο θέμα της αντιμετώπισης των προβλημάτων της μειονότητας.

Η τέταρτη και τελευταία εφημερίδα της μειονότητας είναι η *Trakya'nın Sesi* (Τ.Σ.: η φωνή της Θράκης), που εκδίδεται από τον Abdülhalim Dede, στην Ξάνθη, από τον Οκτώβριο του 1981. Κάτω από τον τίτλο της έχει τη φράση: «Hak verilmez; alınıg» (το δίκαιο δε δίνεται· παίρνεται) και στην αριστερή επάνω γωνία απεικονίζεται η Δυτική Θράκη με καίόμενο πυρσό. Ο Α. Dede, ως το 1983, ήταν ανταποκριτής της εφημερίδας *Hürriyet* της Τουρκίας και καταδικάστηκε σε φυλάκιση 13 μηνών και σε χρηματική ποινή 80.000 δρχ., επειδή μετέδωσε κάποια είδηση στην τουρκική εφημερίδα, σχετικά με τα επεισόδια στο χωριό Εύλαλο. Η απόφαση του δικαστηρίου εκδόθηκε στις 25.4.1985 και ασκήθηκε έφεση⁽⁷¹⁾. Η Τ.Σ. έχει λιγότερες δυνατότητες από τις υπόλοιπες τουρκόφωνες εφημερίδες και αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα⁽⁷²⁾. Το 1983 εκδόθηκαν 52 φύλλα και είχε

64. *İleri*, 367/21.12.1984. Η επιστολή αναδημοσιεύτηκε στην εφημ. *Günaydın* της Τουρκίας· βλ. *İleri*, 370/18.1.1985.

65. *İleri*, 363/23.11.1984.

66. *İleri*, 375/22.2.1985, 397/30.8.1985, 398/6.9.1985.

67. *İleri*, 391/14.6.1985, 393/28.6.1985, 394/26.7.1985, *Akın*, 862/5.8.1985.

68. *İleri*, 407/8.11.1985.

69. *İleri*, 401/27.9.1985. Η *İleri* έχει στη Δ. Γερμανία 32 συνδρομητές· βλ. 336/23.3.1984.

70. *Trakya'nın Sesi*, 103/21.2.1984.

71. *Trakya'nın Sesi*, 115/15.6.1984, *İleri*, 385/3.5.1985.

72. *Trakya'nın Sesi*, 101/28.1.1984.

1400 περίπου συνδρομητές, από τους οποίους οι 400 ήταν του εξωτερικού⁽⁷³⁾.

Το Μάρτιο του 1983 εκδόθηκε στην Κομοτηνή η εφημερίδα *Halkın Sesi* (η φωνή του λαού) από τους Ahmet Mehmet και Kenan Mustafa. Δέχτηκε την έντονη κριτική της *T.S.*, λόγω του περιεχομένου της και διαλύθηκε μετά από δύο μήνες⁽⁷⁴⁾. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε και τις εφημερίδες *Bariş* (ειρήνη) και *Yeni Adım* (νέο βήμα), που εμφανίστηκαν κατά τις βουλευτικές εκλογές τον Ιούνιο του 1985, η πρώτη στην Ξάνθη και η δεύτερη στην Κομοτηνή. Η *Bariş* ήταν όργανο της νεοσύστατης και ομώνυμης «πολιτικής ενότητας», αποτελούμενης από τους Celal Zeybek, Aga Mehmet και Hikmet Cemiloğlu. Κυκλοφόρησε μόνο δύο φύλλα, ένα πριν τις εκλογές, που μετέδωσε την προεκλογική δραστηριότητα της τριανδρίας κατά το διάστημα των 11 ημερών, και ένα μετά τις εκλογές. Η *Yeni Adım* εκδόθηκε από το δικηγόρο Mehmet Müftüoğlu, υποψήφιο της Νέας Δημοκρατίας κατά τις βουλευτικές εκλογές, με σκοπό να προσελκύσει τις ψήφους της μειονότητας. Εκδόθηκαν τέσσερα φύλλα, από τα οποία δε διανεμήθηκε το τρίτο φύλλο⁽⁷⁵⁾.

Παρόμοιες εποχιακές εφημερίδες έχουμε και παλαιότερα, όπως την *Şule* (φως) του Karaferyeli Hasan, που κυκλοφόρησε μετά την *Yeni Ziya* του M. Hilmi⁽⁷⁶⁾· την *Zaman* (χρόνος) του Ayazzade Tahsin Bey, το 1928 στην Ξάνθη· την *Cumhuriyet* (δημοκρατία) του İbrahim Demir Serdaroğlu, το 1933, επίσης στην Ξάνθη⁽⁷⁷⁾· την *Akis* (αντήχηση) του Hasan Hatiroğlu⁽⁷⁸⁾· την *Sesimiz* (η φωνή μας) και την *Sesiniz* (η φωνή σας) κατά τις δημοτικές εκλογές του 1982, από τις οποίες η πρώτη υποστήριξε τον Χ. Κατσιμίγα, υποψήφιο του ΠΑΣΟΚ, και η δεύτερη τον Α. Στογιαννίδη, υποψή-

73. *Trakya'nın Sesi*, 103/21.2.1984.

74. *Trakya'nın Sesi*, 68/21.5.1983.

75. *İleri*, 388/24.5.1985, 389/31.5.1985, 392/21.6.1985, 394/28.7.1985 και 418/7.2.1986, όπου αναφέρεται ότι ασκήθηκε μήνυση κατά του υπεύθυνου της *Bariş* C. Zeybek για δημοσίευμά του στο φύλλο 3/22.10.1985. Η *Trakya'nın Sesi* 158/3.5.1985 και 159/31.5.1985 κατηγορήσε την τριανδρία της *Bariş* για προδοσία, τόσο κατά του τουρκισμού, όσο και κατά του μουσουλμανισμού.

76. *İleri*, 301/27.5.1983.

77. Α. Özgüç, *Bati Trakya*, ό.π., σ. 128.

78. *İleri*, 301/27.5.1983. Κυκλοφόρησαν μόνο 4 φύλλα· βλ. *İleri*, 336/23.3.1984.

φιο της Ν.Δ. Σημειώνουμε εδώ και το φυλλάδιο *Magazin Reklam* (MR), που εκδίδεται κάθε δέκα μέρες από τον Osman Mustafaoglu, στην Κομοτηνή, από το Δεκέμβριο του 1983. Η δισέλιδη MR τυπώνεται σε 4.000 φύλλα και διανέμεται δωρεάν σε όλους τους καταστηματάρχες της Κομοτηνής, ακόμη και σε χωριά με μουσουλμανικό πληθυσμό. Το έντυπο αυτό, εκτός από διαφημίσεις, περιέχει χρήσιμες πληροφορίες για την υγεία, τη συμπεριφορά και την ψυχαγωγία⁽⁷⁹⁾. Τέλος, σε κατάλογο τουρκόφωνων εφημερίδων της Δυτικής Θράκης, βρίσκουμε και την εφημερίδα *Ulus* (έθνος), για την οποία όμως δεν γνωρίζουμε τίποτα εκτός από τον τίτλο της⁽⁸⁰⁾.

Β. Περιοδικά

Ανάλογη θέση στην ιστορία του τύπου της μειονότητας της Δυτικής Θράκης κατέχουν και τα περιοδικά, που κυκλοφόρησαν όλα, εκτός από ένα, μετά το 1950. Αυτά, κατά κύριο λόγο, είναι μηνιαία και εκδόθηκαν τα περισσότερα για μικρό χρονικό διάστημα. Δεν περιέχουν, όπως θα περίμενε κανείς, επιστημονικά και λογοτεχνικά άρθρα, αλλά επηρεασμένα από το ανάλογο κλίμα, ιδεολογικό ή πολιτικό, επιδίδονται ακολουθώντας σ' αυτό τις εφημερίδες, σε αντεγκλήσεις. Διακρίνονται και αυτά, όπως οι εφημερίδες, σε περιοδικά της «συντηρητικής» παράταξης και σε περιοδικά της «προοδευτικής» παράταξης και φυσικά δεν παραλείπουν κάποια αναφορά στα προβλήματα της μειονότητας. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται, άλλωστε, και από το γεγονός ότι οι εκδότες ορισμένων περιοδικών συμπίπτει να εκδίδουν και εφημερίδες. Τα περιοδικά αυτά είναι:

1. *Muallim Mecmuası* (MM: περιοδικό των δασκάλων): Είναι το πρώτο περιοδικό της μειονότητας και εκδόθηκε το 1933, ως όργανο του σωματείου «İskece Muallimler Birliği» (Ένωση Δασκάλων Ξάνθης). Με τη διάλυση του σωματείου σταμάτησε και η έκδοση του MM, ενώ είχαν κυκλοφορήσει μόνο 9 τεύχη⁽⁸¹⁾.

2. *Peygamber Binası* (PB: οικοδόμημα του προφήτη): Εκδόθηκε το Δεκέμβριο του 1957, στην Κομοτηνή, από τον Ali Reşat γιο του Hafız. Ο Η.

79. Το 13ο φύλλο της *Magazin Reklam*, που έχουμε υπόψη, φέρει χρονολογία 21.4.1984.

80. A. Aydınli, *Bati Trakya*, ό.π., σ. 369.

81. A. Özgüç, *Bati Trakya*, ό.π., σ. 129· πβλ. *Ileri*, 301/27.5.1983.

Reşat, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, στην προσπάθεια του να συνενώσει τους συντηρητικούς, εξέδιδε την ίδια εποχή την εφημερίδα *Muhafazakâr*, το 1966⁽⁸²⁾.

3. *Batı Trakya* (BT: Δυτική Θράκη): Ο Selahaddin Galip, εκδότης της *Azınlık Postası*, άρχισε τη συγγραφική του δράση εκδίδοντας το περιοδικό αυτό, τον Ιούλιο του 1961, στην Ξάνθη. Το BT κυκλοφόρησε μόνο πέντε τεύχη.

4. Ο S. Galip τον Οκτώβριο του 1962 εξέδωσε στην Κομοτηνή άλλο ένα περιοδικό με τίτλο *Aliş*. Η σημασία του έγκειται στο ότι ήταν το πρώτο παιδικό περιοδικό. Είχε μεγάλη ζήτηση και ευρεία κυκλοφορία στα μειονοτικά σχολεία. Το *Aliş* σταμάτησε να εκδίδεται μετά το 13ο τεύχος⁽⁸³⁾.

5. *Birlik* (ενότητα): Εκδόθηκε στην Κομοτηνή τον Αύγουστο του 1963, ως όργανο του σωματείου «Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği» (ένωση Τούρκων δασκάλων Δυτικής Θράκης). Όταν με τη δικτατορία αμφισβητήθηκε ο τίτλος του περιοδικού, επανεκδόθηκε το 1970 με το νέο τίτλο *Öğretmen*⁽⁸⁴⁾ (δάσκαλος).

6. *Devam* (συνέχεια): Εκδότης του μηνιαίου αυτού περιοδικού, που κυκλοφόρησε στην Κομοτηνή το 1964 με την παλαιά τουρκική γραφή, ήταν ο Hüsnü Yusuf, γνωστός για την αντικεμαλική του δράση όταν ακόμη βρισκόταν στην Τουρκία. Επειδή αναδημοσίευσε αποσπάσματα από έργα του Rıza Nur, οι Ελληνικές Αρχές, μετά από μεσολάβηση του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας, διέκοψαν την έκδοσή του, το 1970.

7. *İşbat* (απόδειξη): Εκδόθηκε κατά διαστήματα στην Κομοτηνή με την παλαιά τουρκική γραφή και ήταν το όργανο της Σχολής Νουρτζήδων⁽⁸⁵⁾.

8. *Kazan* (καζάνι): Σατυρικό, εποχιακό περιοδικό, που εξέδωσαν οι Molla İsmail (Rodoplu) και Mehmet Hatipoğlu πριν τις εκλογές του 1981. Κυκλοφόρησαν μόνο δύο τεύχη⁽⁸⁶⁾.

9. *Hakka Davet* (κάλεσμα στο Θεό): Είναι μηνιαίο θρησκευτικό - πολιτικό περιοδικό και εκδίδεται από το Δεκέμβριο του 1981, ως όργανο της

82. A. Alexandris. *The Greek Minority*, ό.π., σ. 311. A. Aydınlı. *Batı Trakya*, ό.π., σ. 373.

83. A. Özgüç. *Batı Trakya*, ό.π., σ. 130.

84. Το περιοδικό παρουσιάζει ο A. Temir. Βλ. «Birlik», *Türk Kültürü* 12 (1963) 60 - 61· πβλ. S. Yıldız. «Batı Trakya'da», ό.π., σ. 24.

85. A. Aydınlı. *Batı Trakya*, ό.π., σ. 373. A. Özgüç. *Batı Trakya*, ό.π., σ. 130.

86. *İleri*, 301/27.5.1983.

«İrşad Heyeti» (επιτροπή καθοδήγησης) των Μουφτιών, από τους İbrahim Şerif, απόφοιτο του Ανώτατου Ισλαμικού Ινστιτούτου Κωνσταντινούπολης, και Hasan Paçaman, απόφοιτο της Σχολής Ευρωπαϊκού και Ισλαμικού Δικαίου του Πανεπιστημίου Εζχέρ Καϊρου. Το υπόψη περιοδικό, εκτός από άρθρα θρησκευτικού και πολιτικού περιεχομένου, περιλαμβάνει στήλη για τη γυναίκα, για την υγεία, ποιήματα από τον Α. Saraçoğlu, καθώς επίσης και ειδήσεις για τη μειονότητα⁽⁸⁷⁾.

10. *Arkadaş Çocuk Dergisi* (φίλος· παιδικό περιοδικό): Είναι δεκαπενθήμερο περιοδικό και εκδίδεται στην Κομοτηνή, από τους Ahmet Veysel και Mücahit Mümin. Περιέχει σχολική, ψυχαγωγική ύλη και μικρές ιστορίες, διά των οποίων διοχετεύονται στους μαθητές κάποια μηνύματα. Οι συνδρομητές του ανέρχονται σε 1.500 περίπου άτομα⁽⁸⁸⁾. Κυκλοφορεί από την 1η Νοεμβρίου 1982.

11. *Yol Dergisi* (περιοδικό «δρόμος»): Το μόνο που γνωρίζουμε για το περιοδικό αυτό είναι ότι εκδόθηκε από τον Osman Selami, πριν από την εφημερίδα *Gerçek*⁽⁸⁹⁾.

Γενικές παρατηρήσεις

Οι τουρκόφωνες εφημερίδες της Δυτικής Θράκης, από τη συνθήκη της Λωζάνης ως σήμερα, υπήρξαν κατά κύριο λόγο εβδομαδιαίες και ποτέ ημερήσιες⁽⁹⁰⁾. Αποτελούνταν από 2 - 4 σελίδες μικρού σχήματος, που διανέμονταν όπως η *İleri* από τον εκδότη τους⁽⁹¹⁾ ή αποστέλλονταν στους συνδρομητές ταχυδρομικώς. Χαρακτηριστικό φαινόμενο αποτελεί η συνεχής διαμάχη όχι μόνο ανάμεσα σε εφημερίδες με αντίθετη ιδεολογική τοποθέτηση, όπως

87. Το περιοδικό ελέγχεται κατά τρόπο αυστηρό από την *İleri*, 316/28.10.1983 και από την *Trakya'nın Sesi*, 68/21.5.1983.

88. *İleri*, 311/23.9.1983.

89. *İleri*, 301/27.5.1983.

90. C. Orhonlu, «Yunanistan Türkleri» (Οι Τούρκοι στην Ελλάδα), *Türk Dünyası El Kitabı*, έκδ. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: 45. Σειρά: 1. Αριθ. Α 5, Άγκυρα 1976, σ. 1103.

91. Η *İleri* διανέμεται ως σήμερα από τον εκδότη της στην Κομοτηνή και τα Σάββατα στην Ξάνθη. *İleri*, 362/16.11.1984.

η *İleri*⁽⁹²⁾ με την *Gerçek*⁽⁹³⁾ και το περιοδικό *Hakka Davet*⁽⁹⁴⁾, αλλά και ανάμεσα στις «προοδευτικές» εφημερίδες, όπως η διαμάχη μεταξύ από τη μια πλευρά της *Akın*⁽⁹⁵⁾ και από την άλλη της *Azinlik Postası*⁽⁹⁶⁾ και της *İleri*, καθώς επίσης της *Trakya'nın Sesi*⁽⁹⁷⁾ με την *Hakkın Sesi* και με την *İleri*.

Ο τύπος της μειονότητας με κάθε ευκαιρία βρίσκεται σε διάσταση με τον ελληνόφωνο τύπο της Κομοτηνής και της Ξάνθης, αλλά και με εκείνον της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, για δημοσιεύματα που αφορούν τη μειονότητα⁽⁹⁸⁾. Οι δυνατότητές του είναι περιορισμένες, γι' αυτό και αντικείμενο

92. *İleri*, 327/20.1.1984, 335/16.3.1984, 356/5.10.1984.

93. *Gerçek*, 83/16.12.1983.

94. *Hakka Davet*, 25 (1983), σ. 14 - 15, 17.

95. *Akın*, 829/7.2.1984.

96. Η *Azinlik Postası* κατά μία άποψη κατάφερε να μείνει έξω από τις αντεγκλήσεις και κατ' άλλη συμμετείχε σ' αυτές εποικοδομητικά. *İleri*, 327/20.1.1984. Ü. Kurtuluş, *Bati Trakya'nın*, ό.π., σ. 176.

97. *Trakya'nın Sesi*, 68/21.5.1983, 101/28.1.1984.

98. C. Orhonlu, «Bati Trakya'da Türk basınına yapılan baskı» (Η πίεση που ασκείται στον τουρκικό τύπο της Δυτικής Θράκης). *Türk Kültürü* 44 (1966), σ. 39 - 41 (αναφέρεται κυρίως στις αντεγκλήσεις με τον ελληνόφωνο τύπο). *Akın*, 21.12.1972 (εφημ. *Κομοτηνή*) και 13.3.1973, από S. Cebecioğlu, *Bati Trakya*, ό.π., σ. 268, 270 - 271, *Akın*, 14.11.1969, 6.12.1969, 30.1.1970 (*Βραδυνή*, 10.11.1969, το άρθρο του Β. Βασιλείου για τον Έβρο, μεταφρασμένο στα τουρκικά) από S. Cebecioğlu. *Bati Trakya*, ό.π., σ. 177 - 189 και το σχόλιο της *Akın*, 24.3.1970, από S. Cebecioğlu, *Bati Trakya*, ό.π., σ. 189 - 195. *Akın*, 18.10.1972, 27.10.1972, 6.11.1972, 9.12.1972, 21.12.1972, 29.12.1972, 27.1.1973, 20.2.1973, 28.2.1973 (η διαμάχη των εφημερίδων *Ελληνικός Βορράς* και *Akın*), από S. Cebecioğlu, *Bati Trakya*, ό.π., σ. 236 - 267, *Akın*, 817/10.6.1983 (αναφέρεται γενικά στον ελληνόφωνο τύπο), *İleri*, 301/27.5.1983 (*Ελ. Βήμα Κομοτηνής*), 302/3.6.1983 (*Ελ. Βήμα, Αγώνας Ξάνθης*), 321/2.12.1983 (*Μαχητής Κομοτηνής*), 336/23.3.1984 (οι Αθηναίοι δημοσιογράφοι και η μειονότητα), 337/30.3.1984 (αναφέρεται στον Καψή και σε δημοσίευσμά του το 1959 στην εφημερίδα *Έθνος*), 338/6.4.1984 (συνέχεια του προηγούμενου), 339/13.4.1984 (περιοδικό *ΕΝΑ*), 340/20.4.1984 (*Ελευθεροτυπία*, 26.6.1977, άρθρο της Tatiana Gritsi Millieux και ονομαστικά αναφέρονται οι Ν. Νικολαΐδης, Καρατζαφέρης, Ψαθάς, Καράγιωργας, Χατζόπουλος), 341/27.4.1984 (*Χαρδαβέλας*, περιοδικό *ΕΝΑ*), 342/4.5.1984 (συνέχεια του προηγούμενου), 356/5.10.1984 (*Αγώνας*), *Gerçek*, 94/27.3.1984 (δημοσίευμα του Κ. Χαρδαβέλα στο *ΕΝΑ*), 97/18.4.1984 (*Ελευθεροτυπία*, 5.4.1984, *Σχολιαστής*, χ.χ., αναφορά στην εφημ. *Τα Νέα* και στο *Ποντίκι*), 98/25.4.1984 (ο ξένος τύπος και η μειονότητα, και ονομαστικά οι εφημερίδες *Τα Νέα*, *Ελευθεροτυπία*, *Ελεύθερη Γνώμη*, *Έθνος* και περιοδικό *ΕΝΑ*), *Trakya'nın Sesi*, 70/4.6.1983 (γενικά για τον ελληνόφωνο τύπο της Κομοτηνής και της Ξάνθης),

της ειδησεογραφίας του αποτελεί ο,τι έχει σχέση, άμεση ή έμμεση, με τη μειονότητα και όχι με καθαρά ελληνικά ή τουρκικά, ακόμη και με διεθνή θέματα. Κυρίως, παρατίθενται με πύρινη γλώσσα, κατά τον πιο ελεύθερο τρόπο και χωρίς καμιά απολύτως λογοκρισία, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ίδια η μειονότητα, δηλ. προβλήματα εκπαιδευτικά, κοινωνικά κ.ά. Άξιο προσοχής είναι και το γεγονός ότι ορισμένοι από τους εκδότες εφημερίδων υπήρξαν ταυτόχρονα και εκπρόσωποι της μειονότητας στην Ελληνική Βουλή, όπως ο Osman Nuri της *Trakya*, ο Hafız Yaşar της *Sebat* και ο Hasan Hatipoğlu της *Akin*.

Οι αναρίθμητες λεπτομέρειες όπως δημοσιεύονται στις εφημερίδες της μειονότητας θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο ευρύτερης ανάλυσης. Μια τέτοια όμως προσέγγιση στο όλο θέμα θα μας απομάκρυνε από τον αρχικό σκοπό, που ήταν να θίξει τα βασικά σημεία του τύπου της μειονότητας της Δυτικής Θράκης.

107/25.4.1984 (περιοδικό *Αντί*, Μαρτίου 1984). Για άρθρα και αποσπάσματα από τον τύπο της Θεσσαλονίκης, της Κομοτηνής και της Ξάνθης, μεταφρασμένα στα τουρκικά, βλ. Ü. Kurtuluş, *Bati Trakya'nın, ö.π.*, σ. 178 - 190 (*Ελληνικός Βορράς*, 10.11.1957, 13.10.1972 - *Χρόνος Κομοτηνής*, άρθρα του Αθ. Ι. Αθανασιάδη, 8.7.1975, 5.10.1976, επίσης 1.10.1974 - *Μακεδονία*, 19.11.1975 - *Απογευματινή*, 7.2.1976 - *Αυγή*, 1.6.1977 - *Θεσσαλονίκη*, 17.8.1976. Βλ. και *İleri*, 395/16.8.1985 και εξής, όπου δημοσιεύονται αποσπάσματα από τον ελληνόφωνο τύπο της Κομοτηνής και της Ξάνθης· πβλ. *Akin*, 27.10.1974, από Yusuf Halacoğlu, «Bati Trakya Türk Basınından seçmeler» (Δείγματα από τον τουρκόφωνο τύπο της Δυτικής Θράκης), *Türk Kültürü* 159 (1976), σ. 31 - 33.

**Şehip ve Müdür
MOLLA ISMAIL
(MODOPULU)
İstisnai
Leoforos İroon 21 A/A
KOMOTINI
Tel. 29223
Yıl 7 Sayı 107**

ΕΡÇΕΚ

Βαθ. Τράκριας Τυτθέρικισιν

Ηαφταλίκ Πάτιρ να κούττιρ Γαζετεςινδέρ

**ΠΑΖΑΑΡΤΕΣΙ
15
ΕΚΙΜ
1984**

Kurulugu: 1977

Sayı 20 Drahmıdır

Trakya'nın Sesi

HAFTALIK SIYASI, KÜLTÜREL VE MİZAH GAZETESİ

Kurucusu: Abdülhalim Dede - adres: klemanso - 3 - tel: 27437 - Ksanthi - Greece - Ederi: 20 drh.

Yıl: 3 Sayı: 81-3 (HAK VERİLMEZ: A L I N I R) - CUMARTESİ 13 AGUSTOS 1983